

ΧΡΗΣΤΟΣ Α. ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗΣ

ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΙ

Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Λόγος περὶ τῆς Ἑλληνικῆς διασπορᾶς, 26.4.1988

ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ

www.sartzetakis.gr

- Λόγος περὶ τῆς Ἑλληνικῆς διασπορᾶς, 26.4.1988

(Ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὸ περιοδικὸν «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ», τόμος Α', 1988, σελ. 129 ἕως 134).

Ἀθῆναι, αἴθουσα Πολεμικοῦ Μουσείου, 26.4.1988. Λόγος περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Διασπορᾶς.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Λόγος έκφωνηθείς υπό του Προέδρου τής Δημοκρατίας
ΧΡΗΣΤΟΥ ΑΝΤ. ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗ
κατά τὸ Α' Διεθνὲς Συνέδριον μὲ θέμα
«Ἡ Ἑλληνικὴ διασπορὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἕως σήμερα»
τῇ 26ῃ Ἀπριλίου 1988
εἰς τὸ ἀμφιθέατρον τοῦ Πολεμικοῦ Μουσείου Ἀθηνῶν.

Κύριε Πρόεδρε,

Μὲ ἰδιαίτερη χαρὰ ἀποδέχθηκα τὴν πρόσκλησι, ὅπως θέσω ὑπὸ τὴν αἰγίδα μου τὸ Α' Διεθνὲς Συνέδριον μὲ θέμα τὴν «Ἑλληνικὴ Διασπορὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἕως σήμερα» καὶ κηρύξω τὴν ἑναρξιν τοῦ μέρους τῶν ἐργασιῶν του, ποὺ γίνονται ἀπὸ σήμερα ἐδῶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453) καὶ ἐντεῦθεν περίοδο· πρόσκλησι, τὴν ὁποία μοῦ ἀπηύθυνεν ὁ Πρόεδρος τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς Καθηγητῆς Κύριος *John M. Fossey*, Γενικὸς Διευθυντῆς τοῦ Ἰνστιτούτου Ἑλληνικῶν Σπουδῶν καὶ Ἀρχαιολογίας Μόντρεαλ, τὸ ὁποῖο σὲ συνεργασία καὶ μὲ ἄλλα ἐπιστημονικὰ Ἰδρύματα εἶχε τὴν πρωτοβουλία διοργανώσεως τοῦ Συνεδρίου.

Κυρίες καὶ Κύριοι Σύνεδροι,

Ἡ ἐπιστημονικὴ προσέγγισι ἢ καὶ διαπραγματεύσει οἰουδήποτε θέματος προϋποθέτει τὴν ὀριοθέτησί του. Ὅμιλοῦντες γιὰ τὸν Ἑλληνισμό τῆς διασπορᾶς ἀναφερόμαστε βεβαίως ὄχι εἰς τὸν καθ' ὅλου Ἑλληνισμό, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸν Ἑλληνισμό τοῦ «ἑξωτερικοῦ», τὸν ἀπόδημο, τὸν ὑπερόριο Ἑλληνισμό.

Ἐτσι ἐκ πρώτης ἀφετηρίας τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου Σας εὐρίσκει μεταβλητὰ ὄρια. Διότι ἀποτελεῖ ἀναγκαίως καὶ ἐξ ὀρισμοῦ συνάρτησι τῶν ἐκάστοτε, κατὰ τὴν μακρόχρονη ζωὴ τεσσάρων ἤδη χιλιετηρίδων, ἐθνολογικῶν ὀρίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αὐτὰ πάλι διεγράφοντο καὶ ἀνεξαορτήτως τῆς τύχης τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς πολιτειακῶς συγκεκριμένης ἐνότητος, ἀφοῦ ἢ κατάρρευσις αὐτῆς δὲν συνεπήγετο βεβαίως καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐξαφάνισι τοῦ Γένους, μόνον δὲ κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους ἢ συστηματικὴ ἐξόντωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀκόμη καὶ σὲ περιοχές, ὅπου ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια πλεονεκτοῦσε, ὄχι μόνον πολιτιστικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀριθμητικῶς, ἀνήχθη σὲ περιωπὴ δόγματος καθημερινῆς πολιτικῆς πρακτικῆς βαρβάρων ἀλλοφύλων. Ἐν πάσῃ

περιπτώσει εις τὸ διάβα τῶν αἰώνων τὰ ἐθνολογικὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν παρέμειναν σταθερά.

Ἀπευθυνόμενος πρὸς Ὑμᾶς, τοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονες, εἶναι βεβαίως περιττὸ νὰ ὑπομνήσω, π.χ., ὅτι τὰ βόρεια ἐθνολογικὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔκειντο πολὺ πέραν τῶν σημερινῶν ἐλληνικῶν συνόρων, περιλαμβάνοντα τοῦλάχιστον καὶ ὀλόκληρη τὴν Ἡπειρο, ὀλόκληρη τὴν Μακεδονία, ὀλόκληρη τὴν Θράκη, ἀκόμη καὶ σὲ ὄχι πολὺ ἀπομακρυσμένες ἐποχές· ὅτι πρὸς ἀνατολάς, ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια ἢ Ἰωνία ὑπήρξεν ἑλληνική, ἐκεῖ μάλιστα τὸ πρῶτον καὶ ἀνεπτύχθη ὁ ἀξεπέραστος ἀνὰ τοὺς αἰῶνες ἑλληνικὸς φιλοσοφικὸς στοχασμὸς, μὲ τὸν βαθμιαῖο δὲ ἐξελληνισμὸ καὶ τῆς ἐνδοχώρας ὀλόκληρη ἢ περιοχὴ, ἢ ὅποια ἀργότερον, μετὰ τὴν ἀπώλεια, ὑπὸ τὴν ἀραβικὴ πίεσι, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Συρίας, ἀποτελοῦσε κατὰ τὸν ἕβδομον μ.Χ. αἰῶνα, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡρακλείου καὶ ἐξῆς, τὴν βυζαντινὴν ἐπικράτεια, ἣτο ἐθνολογικῶς σχεδὸν ὁμοιογενής, ἣτοι ἑλληνική· ὁ δὲ Μικρασιατικὸς αὐτὸς Ἑλληνισμὸς ἐξωντῶθη βαθμηδόν, κατὰ τὴν διαδρομὴ τῶν αἰώνων, ὑπὸ τις συνεχεῖς ἐπιθέσεις Περσῶν καὶ ἄλλων καί, ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος καὶ ἐξῆς, κυρίως τῶν νομαδικῶν τουρκικῶν φύλων (Σελτζούκων καὶ Ὀθωμανῶν), μὲ ἀπόληξι τὴν σχετικῶς πρόσφατη, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν πατέρων μας, καταστροφή καὶ τοῦ τελευταίου ἀντερείσματος ἐπὶ τῆς μικρασιατικῆς ἀκτῆς, τῆς πανέμορφης Ἰωνίας· ὅτι κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐπὶ αἰῶνες τὰ πρὸς δυσμὰς ἐθνολογικὰ ὅρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ περιελάμβαναν βεβαίως καὶ τὴν Σικελία, ὡς καὶ τὴν γνωστὴ ὡς «Μεγάλη Ἑλλάς» περιοχὴ τῆς κάτω Ἰταλίας (Βρεττία, Λευκανία, Καλαβρία καὶ Καμπανία μέχρι τῆς Κύμης).

Ἐπομένως, ὡς «Ἑλληνικὴ διασπορά» ἠμπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ μόνον ἢ ἐκτὸς τῶν ἐκάστοτε, ἱστορικῶς ἀπηκριβωμένων, ἐθνολογικῶν ὀρίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἑλληνικὴ παρουσία. Ἡ ὅποια καὶ ὑπὸ τὴν διαχρονικῶς μεταβλητὴν αὐτὴν προοπτικὴν τῆς δὲν παύει νὰ εἶναι ἐξόχως ἐκτεταμένη ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα· ἀφοῦ ἀναφαίνεται εἰς τὰ παράλια τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, μέχρι τῆς Μαιώτιδος λίμνης (Ἀζοφικῆς) πρὸς ἀνατολάς, καὶ ἔξω τῶν Ἡρακλείων Στηλῶν (Γιβραλτάρ) μέχρι Ταρτησοῦ πρὸς δυσμὰς· καὶ ἀργότερα, διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, μέχρις Ἰνδιῶν καὶ Τουρκεστάν. Διὰ νὰ λάβῃ κατὰ τὸν μεσαῖωνα καὶ μεσευρωπαϊκὸ χαρακτήρα καὶ νὰ ἀποκτήσῃ, ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἤδη αἰῶνος, οἰκουμενικὴ πλέον διάστασι μὲ τις μεταναστεύσεις πρὸς τὴν Ἀμερικὴν, τὴν Αὐστραλία, τὴν Νέα Ζηλανδία.

Τὰ αἴτια τῆς ἐκπληκτικῆς σὲ ἔκτασι αὐτῆς διασπορᾶς ἀνάγονται κυρίως σὲ δύο κατηγορίες : λόγοι γεωγραφικοὶ καὶ λόγοι πολιτικοί, σὲ συνδυασμὸ πάντοτε καὶ πρὸς τὸ φιλαπόδημον, ὡς χαρακτηριστικῶς ἑλληνικὴν ιδιότητα. Ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς χώρας καὶ ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους τῆς,

ἀπὸ ὠρισμένης ἐποχῆς ἢ πενία τῶν ὀρεινῶν ἐκτάσεών της, ὑπῆρξαν ἀποφασιστικοὶ παράγοντες, ὠθοῦντες πρὸς τὴν ἔξοδο· διότι τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ὑγίᾳ καὶ εὐκίνητη ἰδιοσυστασία τους οὔτε ὀλιγαρχῆ, οὔτε νωθρὰ ἦσαν, ὥστε νὰ συμβιβασθοῦν μὲ τὴν ἀνεπάρκεια διατροφῆς, ποῦ ἐξησφάλιζεν ἢ πατρικὴ γῆ. Οἱ **πολιτικοὶ** ἐξ ἄλλου **λόγοι** ὑπῆρξαν εἴτε ἐσωτερικοί, εἴτε ἐξωτερικοί. Οἱ πρῶτοι ἀναφαίνονται εἰς τὸ πλαίσιο μερίμνης ἐξασφαλίσεως τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς τάξεως μὲ ἀναγκαστικὸν ἐξοικισμὸν ἢ ἐκουσίαν μετοικεσίαν τῆς ἀντιπάλου μερίδος. Οἱ ἐξωτερικοὶ πάλιν λόγοι ἐκφράζονται μὲ τοὺς **ἀνελεήτους διωγμοὺς** συμπαγῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ποῦ κατὰ καιροῦς, ἀκόμη καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα μας, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὠργανώθησαν ἀπὸ ἄλλοφύλους· καὶ σὲ ἠπιώτερη μορφή, μὲ τὴν ἐκουσία, ἐνώπιον ἐπικειμένου παρομοίου κινδύνου, φυγῆ. Ἐκ τρίτου, τὸ **φιλαπόδημον** τοῦ Ἑλληνος ἐτροφοδότησε τὸ ἐκπολιτιστικὸ ἔργον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τοῦ ὁποίου ἀπαράμιλλη ἔκφρασις ὑπῆρξεν ἢ **θαυμαστὴ ἐκπολιτιστικὴ ἐκστρατεία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου**.

Ἐκπολιτιστικὴ ἀποστολὴ ἐξεπλήρωσεν ἢ καθ' ὅλου Ἑλληνικὴ διασπορά, κατὰ τοὺς παλαιούς κατ' ἐξοχὴν χρόνους. Δὲν ἐξησφάλισε μόνον τὴν ἐπιβίωσι τῶν ἀποδήμων, ἀκόμη καὶ ὅταν αὐτὴ ὑπῆρξεν ἢ κινήσασα αἰτία. Διὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους δὲν ὑπάρχει καμμιά ἐπ' αὐτοῦ ἀμφιβολία· τὴν ἐκπολιτιστικὴ ἀποστολὴ οἶονεὶ αὐτομάτως ἐπιτελοῦσε καὶ μόνη ἢ ἐπικοινωνία τῶν αὐτοχθόνων μὲ τοὺς πνευματικῶς καὶ πολιτιστικῶς καταφανῶς ὑπερτεροῦντες Ἑλληνες. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἰσχύει ἢ ἴδια ἀλήθεια. **Ὁ παγκόσμιος πολιτισμὸς τῆς Δύσεως, ὅπως προσφυῶς παρετηρήθη, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναπτυχθῆ χωρὶς τὸν συνδυασμὸ τοῦ χριστιανικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου. Τὸ ἑλληνικὸ ὅμως στοιχεῖο προσεπορίσθη ἢ Δύσει διὰ τοῦ Βυζαντίου.** Οἱ Ἑλληνες τοῦ Βυζαντίου ἐκόμισαν εἰς τὴν Δύσι τὴν κλασσικὴν τους παράδοσι καὶ τὴν πλούσια ἐμπειρία τους εἰς τὸ πεδίο τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν, τὴν ἰδικὴν τους θεώρησι τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς καὶ τὸν ἰδικὸν τους τρόπον τοῦ συναισθάνεσθαι καὶ ἐδημιούργησαν ἔτσι τίς προϋποθέσεις γιὰ τὴν κυοφορίαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς συνθέσεως. Ἀλλὰ **ἀφανεῖς ἐργάτες** τοῦ μεγαλειώδους αὐτοῦ ἐπιτεύγματος ὑπῆρξαν κυρίως οἱ **φεύγοντες τὴν τουρκικὴν ἀπειλὴν καί, ἀκολούθως, κατάκτησι Ἑλληνες λόγιοι τῆς διασπορᾶς.** Διότι αὐτοὶ κατ' οὐσίαν προεκάλεσαν τίς ἐλάσσονες **Ἀναγεννήσεις** καὶ συνέτειναν ἔτσι καὶ εἰς τὴν **κυρίως Ἀναγέννησιν**, μὲ τὴν ὁποία σημειώνεται ἢ ἔξοδος ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα καὶ ἢ ἀνατολὴ τῶν Νέων Χρόνων. Ὁ **Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς, ὁ Γεώργιος Πλήθων-Γεμιστός, ὁ Βησσαρίων, ὁ Ἰανὸς Λάσκαρις, ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Μιχαὴλ Μάρουλλος Ταρχανιώτης,** ἄνδρες σοφοί, οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Καλαβρία καὶ πρῶτοι διδάξαντες τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὸν Πετράρχην καὶ

τὸν Βοκκάκκιο *μοναχὸς Βαρλαάμ*, ἠττηθείς, ὡς γνωστόν, ἀντίπαλος τοῦ *Γρηγορίου Παλαμᾶ* Θεσσαλονίκης καὶ τῆς κινήσεως τῶν *Ἡουχαστῶν*, καὶ *Λεόντιος Πιλάτος*, καθὼς καὶ τόσοι ἄλλοι Ἕλληνες τῆς ἐπήλυδος, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτόχθονος διασπορᾶς ἀποτελοῦν ὀνόματα φωτεινὰ τῆς ἐργώδους ἐκείνης ἐποχῆς.

Κατὰ τοὺς ἀκολουθήσαντες αἰῶνες ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἐνέργεια τῆς ἑλληνικῆς διασπορᾶς ἠκολούθησεν ἐκ τῶν πραγμάτων ἀντίθετη φορά. Τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων τελοῦσε ὑπὸ βάρβαρη δουλεία αἰῶνων, ὑπὸ τὸ πέλμα δυνάστου, ὁ ὁποῖος καὶ ὅταν δὲν ἐμπόδιζε, δὲν προσέβλεπε πάντως μὲ βλέμμα ἀγαθὸ πρὸς τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξι τῶν ὑποδούλων. Ἡ ἐξαθλίωσις ἀπὸ τὴν δουλεία ἐπεβαρύνετο μὲ τὸ πνευματικὸ σκότος. Ἐπεβάλλετο, ἐπομένως, νὰ προηγηθῇ ἡ πνευματικὴ ἀφύπνισις, πρὸς ἐνδυνάμωσι τοῦ ψυχικοῦ ἐξοπλισμοῦ, γιὰ νὰ ἀναληφθῇ ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγών. Ὁ Ἑλληνισμὸς σύσσωμος ἐπεδόθη εἰς τὸ σωτήριο αὐτὸ ἔργο, καὶ ὁ τουρκοκρατούμενος καὶ ὁ τῆς διασπορᾶς. *Εἰς τὸν μείζονα Ἑλληνικὸν χῶρον*, ἀπὸ τὴν Χειμάρρα καὶ τὴν Κορυτσᾶ καὶ τὴν Μοσχόπολι τῆς Βορείου Ἡπείρου, καὶ τὰ Ἰωάννινα ἕως τὴν Τραπεζοῦντα καὶ τὴν Σμύρνη καὶ τὶς Κυδωνίες καὶ τὴν Πάτμο, - ἀπὸ τὴν Δημητσάνα καὶ τὴν Πάτρα καὶ τὴν Ἀθήνα ἕως τὴν Φιλιππούπολι καὶ τὴν Ἀγχίαλο καὶ τὴν Μεσημβρία *ιδρύονται καὶ ἀκμάζουν πλῆθος Σχολείων* στοιχειώδους (τὰ κοινὰ λεγόμενα), μέσης (τὰ Ἑλληνικὰ ἢ Ἑλληνομουσεῖα) καὶ ἀνωτέρας παιδείας (οἱ τρεῖς Ἀκαδημίαι, ἡ Πατριαρχικὴ, ἡ Ἀθωνιάς, ἡ Πατμιάς). Καθοριστικὴ γιὰ τὴν ἀνάπτυξι τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ αὐτοῦ δικτύου ὑπῆρξε καὶ ἡ *οἰκονομικὴ συμβολή* τῆς, ὀλοένα ἀνδρουμένης οἰκονομικῶς χάρις εἰς τὶς ἐμπορικὰς καὶ ναυτιλιακὰς ἐπιδόσεις τῆς, ἑλληνικῆς διασπορᾶς. Ἡ ὁποία πυκνώνει καὶ αὐτὴ ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 17ου αἰῶνος, στὶς Ἑλληνικὰς κοινότητες τῆς Ἰταλίας, τῆς Οὐγγαρίας, τῆς Ρωσίας, τῆς Αὐστρίας, τὰ ἐκπαιδευτήριά της. Ἰδιαίτερη ἀνθισι τῆς παιδείας σημειώνεται εἰς τὶς *παραδουναβείαις ἐπαρχίαις*, ὅπου τὸ 1561 ἰδρύεται ἡ πρώτη ἀνωτέρα Ἑλληνικὴ Σχολή, τὸ 1644 ἡ Σχολὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἰς τὸ Ἰάσιο καὶ τὸ 1679 ἡ Ἑλληνικὴ Ἀκαδημία τοῦ Βουκουρεστίου. Ἐξ ἄλλου, τὸ περιώνυμο *ἑλληνικὸ τυπογραφεῖο τῆς Βενετίας*, συσταθὲν τὸ 1490, «κρατερόν ὄπλοφυλακεῖον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἅμα δὲ κοινὸν βουλευτήριον καὶ ἐργαστήριον πάντων τῶν Ἑλλήνων φυγάδων», κατὰ τὸν *Θερεϊανόν*, διοχετεύει τὶς ἐκδόσεις του, περισπούδαστα κειμήλια τυπογραφικῆς τέχνης, εἰς τὸ ὑπόδουλο Γένος. Στὸ μικρότερο *ἑλληνικὸ τυπογραφεῖο τῆς Βιέννης* τυπώνονται τὰ ἔργα τοῦ *Ρήγα Φεραίου*, οἱ πρῶτες ἑλληνικὰς προεπαναστατικὰς ἐφημερίδες, καθὼς καὶ τὸ λαμπρὸ περιοδικὸ «*Λόγιος Ἑρμῆς*».

Μάλιστα καὶ κατὰ τοὺς πικροὺς ἐκείνους χρόνους ὁ Ἑλληνισμὸς μὲ τὰ ἐκπαιδευτήριά του, τοῦ τουρκοκρατουμένου μείζονος ἑλληνικοῦ χώρου καὶ τῆς διασπορᾶς, *συνεχίζει τὴν ἀποστολὴν του χιλιετηρίδων*. Διότι, μετὰ τὴν

οίκουμενική προσφορά τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τὴν ὑπερεθνική προσφορά τοῦ Βυζαντίου, συμβάλλει εἰς τὴν ἀφύπνισι τῶν ὁμοθρήσκων καὶ ὁμοδούλων λαῶν τῆς Βαλκανικῆς· ἀφοῦ οἱ ἀναγεννητῆς τῶν τελευταίων αὐτῶν εἶναι βλαστοὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ἀποδύεται δηλαδὴ καὶ πάλιν σὲ ὑπερεθνική, διαβαλκανική, ἀποστολή. Π.χ. ὁ Δοσίθεος Ὁβράδοβιτς, δημιουργὸς τῆς νεωτέρας σερβικῆς φιλολογίας, εἶναι μαθητῆς τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς τῆς Σμύρνης. Ὁ σέρβος Βουκάσιν Ράδισιτς, μεταφραστῆς ἔργων τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ στὴν σερβική, συνθέτει καὶ ἀναγνωσματάριο ἑλληνικὸ «εἰς χρῆσιν τῆς τῶν Σέρβων νεολαίας». Οἱ πρωτοστατήσαντες εἰς τὴν ἀναγέννησι τῆς Βουλγαρίας Ἰβάν Ντομπρόβσκι, Ἰλαρίων Στογιάνοβιτς, Γεώργιος Ρακόβσκι, καὶ ἄλλοι, ἐσπούδασαν σὲ ἑλληνικὰ σχολεῖα (Ἰωαννίνων, Ἄνδρου, Ἀθηνῶν, παραδουναβείων Ἡγεμονιῶν). Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τῶν Ἡγεμονιῶν αὐτῶν θέτουν τὰ θεμέλια καὶ τῆς ρουμανικῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ρουμανικῆς φιλολογίας. Ἀπὸ τὴν Σχολὴ τῆς ἑλληνικῆς Μοσχοπόλεως τῆς Βορείου Ἡπείρου προῆλθαν καὶ οἱ λόγιοι, ποὺ ἔγραψαν γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ἀλβανικὴ γλῶσσα καὶ συνέταξαν τὴν Γραμματικὴ τῆς.

Καὶ ἀκολουθοῦν ἀπαρραμείωτες οἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς διασπορᾶς καὶ κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1821. Ἄς θυμηθοῦμε, ὅτι αὐτὸς ξεκίνησε καθαγιασμένος καὶ μὲ τὸ αἷμα τῆς σπουδάζουσας φλογερῆς νεολαίας τῆς ἑλληνικῆς διασπορᾶς, μὲ τὴν θυσία τῶν Ἱερολοχιτῶν στὸ Δραγατσάνι. Ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερωθείσης Πατρίδος κατὰ τοὺς μεταγενέστερους ἀγῶνες τῆς πρὸς ἀπολύτρωσι χωρῶν ἑλληνικῶν καὶ ὑποδούλων ἀδελφῶν. Ἐσημείωσε ἀκόμη τὴν εὐεργετικὴ παρουσία τῆς καὶ μὲ θαυμαστὰ ἔργα κοινωνικῆς εὐποιΐας. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, τὸ Ἐθνικὸν Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον, τὸ Ζάππειον Μέγαρον, τὸ Ἐθνικὸν Στάδιον, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, καὶ τόσα ἄλλα, ὀφείλονται εἰς τὴν φιλοπάτριδα μέριμνα Ἑλλήνων τῆς διασπορᾶς.

Καὶ κατὰ τοὺς σημερινούς καιρούς ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς διασπορᾶς, ἰδίως τῆς Ἀμερικῆς ὡς πολυαριθμότερος καὶ πιὸ εὐρωστός, συνεχίζει πάντοτε τὴν προσφορὰ ἀνεκτιμῆτων ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν Μητέρα Πατρίδα.

Κυρίες καὶ Κύριοι Σύνεδροι,

Ἡ σύντομη αὐτὴ σκιαγραφία τοῦ φαινομένου τῆς Ἑλληνικῆς διασπορᾶς ἐπιβάλλει καὶ τὴν συνολικὴ ἀποτίμησί του. Ἡ Ἑλληνικὴ διασπορὰ προσέφερε, κατὰ τὴν διαδρομὴ τῶσων χιλιετηρίδων, ὄντως ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίαι εἰς τὸν Ἑλληνισμό. Ἀλλὰ καὶ ὅσα ὁ Ἑλληνισμὸς ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, κυρίως μὲ παιδιὰ του τῆς διασπορᾶς τὰ προσέφερε.

Ὅμως τὸ τίμημα τῆς τεραστίας καὶ ἀνεκτιμῆτου αὐτῆς προσφορᾶς ὑπῆρξεν ὀδυνηρότατο. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκδαπανήθηκε, οὐσιαστικῶς εἰς τὴν

*ύπηρεσία τῶν ἄλλων, βαρύτατα, σὲ βαθμὸ ἀπίστευτο. Ὅμιλῶν πρὸς ὀμήγουρι ἐκλεκτῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων, δικαιῶμαι νὰ δώσω τὸν λόγο σὲ εἰδικὸ σοφὸ ἐπιστήμονα, τὸν ἀείμνηστον **Καθηγητὴν καὶ Ἀκαδημαϊκὸν Κωνσταντῖνον Ἄμαντον**. Γράφει λοιπὸν αὐτός: «Γεωγραφικοὶ καὶ ἐπομένως οἰκονομικοί, πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ λόγοι, τελευταῖον δ' ἡ ρωμαντικὴ πολιτικὴ ἔφεραν τὴν ἀπίστευτον διασπορὰν καὶ καταστροφὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διότι τὰ ἑκατομμύρια τῶν Ἑλλήνων τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος, τῆς Συρίας, Αἰγύπτου, κλπ., ὅλα σχεδὸν μὲ τὸν καιρὸν ἀφωμοιώθησαν μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς τοῦ τόπου καὶ ἐχάθησαν διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Εἰς μικροτέραν ἔκτασιν ἔγινε διασπορὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς νεωτέρους χρόνους καὶ ἐχάθησαν πάλιν ἄλλα ἑκατομμύρια Ἑλλήνων εἰς Οὐγγαρίαν, Ρουμανίαν, Ρωσίαν καὶ τελευταῖον εἰς Ἀμερικὴν. Σημειωτέον, ὅτι κατὰ τὴν μετανάστευσιν φεύγουν τὰ ζωτικώτερα στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἀπομένουν τὰ βιολογικῶς ἀσθενέστερα καὶ εἶναι ἐπομένως ἀπὸ ταύτης τῆς ἀπόψεως φοβερὰ ἀπώλεια διὰ τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα ἢ μετανάστευσις τόσων ἑκατοντάδων χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς Ἀμερικὴν καὶ ἀλλαχοῦ εἰς διάστημα μιᾶς γενεᾶς. Ἐὰν ὁ παλαιὸς Ἑλληνισμὸς ἐκράτει στερεῶς ὅλην τὴν Βαλκανικὴν καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, θὰ ἦτο βέβαια σήμερον τὸ μεγαλύτερον ἔθνος τῆς γῆς καὶ ἡ ἐπίδρασίς του ἀνυπολόγιστος» (Εἰσαγωγή εἰς τὴν Βυζαντινὴν Ἱστορίαν, ἔκδοσις β', 1950, σελ.177).*

Ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, κυρίως ὅταν εἶναι τόσο ὀδυνηρὴ, πάντοτε διδάσκει. Ἐφ' ὅσον βεβαίως δὲν περιφρονεῖται.

Ἡ Ἑλληνικὴ Πατρίδα συρρικνώθηκε στὰ ἀκρότατα ὄριά της, πού μόλις ἐξασφαλίζουν τὴν ἐπιβίωσί της. Ὁ Ἑλληνισμὸς κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος του ἐξωντώθηκε. Ὑπέρτατο χρέος ὅσων Ἑλλήνων ἐπιζοῦν, ἐνώπιον τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ, εἶναι ἡ διαφύλαξις τῆς ἐθνικῆς τους ταυτότητος. Γιὰ νὰ περισωθῇ ὁ ὑπολειπόμενος Ἑλληνισμὸς, τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου καὶ ἰδίως τῆς διασπορᾶς, ὡς μόνη ζεῖδωρος καὶ σωτηρία δύναμις ἀπομένει ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ ἡ ἑλληνικὴ λαλιά. Διότι, ὅπου ἔχασε τὴν γλῶσσα του, ἐκεῖ καὶ ἐξαφανίσθηκε ὁ Ἑλληνισμὸς.

Ἔτσι ἡ ἑλληνικὴ γλωσσικὴ παιδεία πρέπει νὰ ἀποτελῇ πάντοτε τὴν πρώτη καὶ ὑπάτη μέριμνα, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας καὶ ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ὅπου τῆς γῆς. Γένοιτο! ...

Κηρύσσω τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου Σας καὶ εὐχομαι κάθε ἐπιτυχία.